

***DE
SLESVIGSKE
KRIGE***

Frede Lauritsen

Indholdsfortegnelse:

<i>Titelblad</i>	<i>Side 1</i>
<i>Indholdsfortegnelse</i>	<i>Side 2</i>
<i>Forord</i>	<i>Side 3</i>
<i>Årene før Første Slesvigske Krig</i>	<i>Side 4-5</i>
<i>Danmarks Riges Grundlov</i>	<i>Side 6-7</i>
<i>Første Slesvigske Krig " Treårskrigen"</i>	<i>Side 8-10</i>
<i>Årene mellem De Slesvigske Krige</i>	<i>Side 11-14</i>
<i>Hvordan så Danmark ud midt i 1800-tallet?</i>	<i>Side 15-18</i>
<i>Anden Slesvigske Krig</i>	<i>Side 19-25</i>
<i>Årene efter De Slesvigske Krige</i>	<i>Side 26-29</i>
<i>Litteraturfortegnelse</i>	<i>Side 30</i>
<i>Tidligere udgivelser</i>	<i>Side 31-32</i>

Forsidebillede:

Niels Simonsens maleri:

"Infanterister, der redder en kanon på tilbagetoget fra Dannevirke"

Maleriet hænger på Nationalhistorisk Museum på Frederiksborg Slot i Hillerød

Forord:

De Slesvigske Krige er en begivenhedsrig periode i Danmarks historie, som vi bestemt ikke har nogen særlig grund til at være stolte af.

Den viser nationens stærke nationalfølelser og vore troppers heroiske og tapre indsats.

Men den viser også, at landets regering i uhyggelig grad manglede fornemmelse af det tilladelige, og samtidig havde en meget dårlig indsigt i den europæiske storpolitik.

Jeg har læst en del bøger om dette emne, og herfra gjort en bunke notater. Disse har jeg efter bedste evne kædet sammen til en helhed med det resultat, at du som læser på en tre timers tid kan få et rimeligt kendskab til denne begivenhedsrige, men lidet smigrende periode i danmarkshistorien.

Forhåbentlig vil du som læser opleve historien som spændende og interessant.

God fornøjelse

Frede Lauritsen

Årene før Første Slesvigske Krig

En trestribet Slesvig-Holstensk landsfane sås for første gang vaje i 1843.

Modsatningerne var vokset overfor de danske slesvigere gennem flere år, ja faktisk var Sønderjyllands statsretslige stilling et ældgammelt problem. Siden tidernes morgen havde der været problemer med, hvor grænsen skulle gå. Langt de fleste S for vores grænse, den nye fra 1920, hverken talte eller tænkte dansk, og de ville i hvert fald slet ikke lade sig administrere fra København. Derfor var der ikke langt mellem kritiske meningstilkendegivelser. Det trak op til konfrontation.

Men nationalfølelserne i Danmark vågnede. På Skamlingsbanken holdtes der folkemøder for at støtte danskheden i hertugdømmet Slesvig med brændende taler af N.F.S. Grundtvig, Laurids Skau og Carl Ploug. Den slesvigske Forening blev oprettet 1843. Rødding Højskole åbnede 1844, der synges fædrelandssange og oprettes sangforeninger.

Alt sammen for at fremme den danskhed der kun i den nordligste del af Slesvig var udtalt, kun her havde man kendskab til den danske kultur, og kun her kunne man det danske sprog. Faktisk havde enevælden været den dominerende regeringsform siden 1660 over det meste af Europa, og det var egentlig enevælden, man gjorde oprør imod.

Folkestyret var på vej.

Fra soldaternes øveskydninger fødtes et stadig brugt udtryk, soldaterne havde nemlig deres ammunition i en bæltetaske, og efter øveskydninger skulle de menige aflade geværene og meddele antallet af tilbageværende patroner til officeren. Ved at slå på tasken dannede soldaterne sig et indtryk af, hvor mange patroner der var. Herfra har vi det folkelige udtryk:

"Et slav på tasken."

Den danske hær var i en "*sølle*" forfatning, det gjaldt også det materielle gods, våben og ikke

mindst forsvarsanlæggene, og det selv om man vidste, at konfrontationen stadig kom nærmere. Meget gjorde man ikke for at udbedre eller reparere på disse mangler. Men et gjorde man dog nemlig bestilte nye blå uniformer, de gamle flotte dannebrogfarvede røde med hvidt korsbånd over brystet var nærmest at betragte som en nationaldragt, men samtidig var de så synlige i terrænet, at de i krigsøjemed virkede som en oplagt skydeskive.

Trods vores dårlige forfatning var den danske nationalitetsbegejstring helt enorm.

På et møde i Rendsborg 18. marts 1848 enedes

Slesvig-Holsten om at stille et ultimativt krav til Danmark om en fælles forfatning for de to hertugdømmer og Slesvigs optagelse i Det tyske Forbund. Kun en enkelt protesterede nemlig Hans Krüger (1816-81) fra Bevtoft, der påpegede, at over halvdelen af Slesvigs indbyggere var dansktalende og dansksindede, og ikke ønskede at blive indlemmet i det tyske rige.

En slesvig-holstensk deputation tog til København 23. marts og forhandlede med kongen: *"Det hele land ligner en hob tønder: en gnist, og det står i flammer. Gud give, at Deres Majestæt endnu måtte finde midler til at opretholde ro og fred."*

Det kunne Kong Frederik VII ikke, han var netop blevet konge efter Christian VIII, der døde 20. jan. 1848 af en infektion efter en åreladning. Den nye konge var umoden, psykisk ustabil og måtte afvise de slesvig-holstenske krav. Slesvig kunne i hvert fald ikke indlemmes i Det tyske Forbund, for et var man enige om, nemlig at Danmark og Slesvig skulle have samme rigsforfatning.

Men det krævede ændringer, så kongen opløste ministeriet, og Danmark var uden regering.

Christian VIII

Der blev den 21. marts 1848 et sandt folkeoptog gennem Strøget til Christiansborg Slotsplads. Det var, som stenbroen blev levende, folk gik i geledder af seks og seks, rige og fattige, unge og gamle, studenter og arbejdere alle imellem hinanden mere end 10% af Københavns befolkning på 150.000 var mødt op. Alle var forskellige, selv medlem af Gehejmestatsrådet Anders Sandø Ørsted og N.F.S. Grundtvig var med, men om et var de alle enige: *Slesvig skulle forblive i Danmark, "ånden fra 48" var født.*

Frederik VII

Meddelelsen om det gamle ministeriums fald blev hilst med jubel af den store folkemasse. Det blev ikke let at danne en ny regering, men tidligere finansminister grev A.W. Moltke indvilgede dog, og dannede 22. marts det såkaldte *"martsministerium."* I hans stald var Orla Lehmann, der med en flammetale for 3.000 hævdede, at Danmark skulle gå til Ejderen. Andre medlemmer af regeringen var Ditlev Gothard Monrad (1811-87), Laurits Nicolai Hvidt (1777-1856) og ikke mindst vigtig den taktiske Anthon Frederik Tscherning (1795-1874) som krigsminister, der betingede sig, at kongen ikke skulle blande sig i krigssager. Orla Lehmann havde i 1842 fået tre måneders fængsel for sine offentlige taler og sin frimodighed.

I Holsten dannede man 23. marts 1848 en provisorisk (midlertidig) regering. Det var ensbetydende med et oprør og et klart signal om den forestående krig som danskerne nu vidste, var uundgåelig. Frivillige strømmede til den danske hær, de var dog ikke alle lige effektive, men *"ånden"* var der. Kortet her er fra perioden før 1864.

Danmarks Riges Grundlov

Den lovgivende magt havde under enevælden ligget hos kongen. Den voksende stemning i befolkningen for et folkestyre var derfor presserende, hvis den skulle nå at få nogen betydning i den spændte situation. Derfor indkaldtes stænderforsamlingen 5. april 1848 til en Grundlovgivende Rigsforsamling. Valgbar var kun mænd over 30 år, der havde svaret 200 rigsbankdaler i skat eller haft en årlig indkomst på 1.200 rigsbankdaler. Det var også en betingelse, at de havde selvstændig husholdning, ikke skyldte fattigvæsenet penge, og selvfølgelig skulle de også være uberygtede.

Oplæg til loven var udarbejdet af kultusminister og biskop D.G. Monrad (1811-87), og redigeret af juristen Orla Lehmann. To personligheder der i særlig grad kom til at påvirke lovens indhold. I den Grundlovgivende Rigsforsamling sad 152 medlemmer, heraf var 38 kongevalgte. Blandt de mange kendte navne er her kun nævnt få: Købmand og etatsråd A.E.M. Tang fra Ringkjøbing, der også ejede Nørre Vosborg. Gårdejer Ole Chr. Kirk, Ebbensgaard i

Ulfborg, der var foregangsmand på en lang række felter såsom skovplantning, kvægbrug og forbedret sædskifte. Han merglede, indførte bedre redskaber i landbruget, var den første i Danmark der brugte drænrør og arrangerede Danmarks første dyrskue i 1832 i Ulfborg. Digter, politiker og journalist Carl Ploug ham med "*Husker du i høst?*" Manden med de mange titler - præst, forfatter, historiker, salmedigter, poet, politiker og måske allermost folkeoplyser og igangsætter N.F.S. Grundtvig.

Den Grundlovgivende Rigsforsamling valgtes 5. okt. 1848. De valgte trådte sammen første gang 23. okt. 1848 på Christiansborg Slot, en begivenhed der er foreviget i Constantin Hansens berømte maleri.

Danmarks første egentlige grundlov "*Danmarks Riges Grundlov*" også kaldet "*Junigrundloven*" blev vedtaget 5. juni 1849. Den overførte i virkeligheden magten fra kongen til folket, der valgte et Folketing og et Landsting. Frederik VII underskrev loven med stor betænkelighed, fordi den kun gjaldt kongeriget Danmark, Slesvig-Holsten var ikke med. "*Grundloven*" blev i

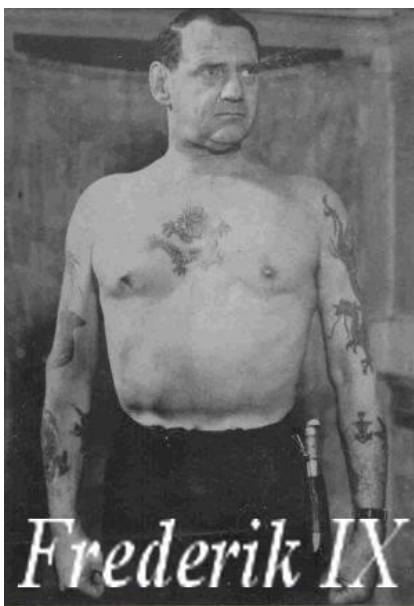
modsatning til "*Kongeloven*" straks offentliggjort. Enevældens tid var forbi, folkestyret gjorde sit indtog. Første valg til Folketing og Landsting afholdtes dec. 1849. Valgdeltagelsen var kun 32,5 %, mange havde ikke mulighed for at tage fri, og mange var ikke interesseret i politik, det var noget helt nyt for folket. Valget foregik ved håndsoprækning, efter at kandidaterne havde optrådt i en diskussion. Først i 1901 fik Danmark hemmelig afstemning.

Grundloven blev ændret i 1863 med den såkaldte "*novemberforfatning*," der blev den direkte årsag til Anden Slesvigske Krig, fordi den indeholdt fælles forfatning for kongeriget Danmark og Slesvig. I 1866 kom en ændring af Grundloven, der nærmest gjorde Landstinget til en samling af godsejere, så den gav ikke mere demokrati. Kongen kunne stadig udpege de ministre, han ønskede. Det udnyttede Højre, fra 1875-94 sad godsejer Jacob Brønnum Scavenius Estrup (16/4 1825-24/12 1913) udnævnt af kongen som konseilspræsident uden at have parlamentarisk flertal. Estrup var en energisk og fremskridtets mand, men bestemt ikke "*spiselig*" for menigmand, han var modstander af grundlovsændringen, og hans synspunkt var, at almindelig valgret var "*den største dårskab*," "*bønder egner sig ikke til at regere*."

*Jacob Brønnum
Scavenius Estrup*

Den 21. okt. 1885 udsattes Estrup for et mislykket attentatforsøg i Toldbodgade i København. En 19-årig sindsforvirret typograf, Julius Rasmussen fra Vejle Amts Folkeblad, affyrede en pistol mod Estrup på få meters afstand. En solid frakkeknep reddede Estrup fra døden, herover blev Julius Rasmussen så forvirret, at det næste skud ramte ved siden af. Estrup tog det forbavsende rolig: "*Er De gal mand, skyder De på mig?*" Hvorefter han gik i by og spillede kort. Julius Rasmussen fik 14 år i Horsens Tugthus, men begik selvmord efter to år og ligger begravet i Vejle. Attentatet benyttede regeringen til at oprette gendarmeriet "*de lyseblå*."

Frederik IX

Landstingets samling af godsejere blev ændret ved Grundloven af 1915, underskrevet 5. juni af Kong Christian X. Her fik kvinder, fattigfolk og tyende også valgret og valgbarhed. Denne lov betragtedes som det danske folks demokratiske gennembrud. Indtil 1915 havde kun 14% af den danske befolkning stemmeret, kun halvdelen af dem brugte denne ret på valgdagen.

Igen 1953 blev Grundloven ændret, den blev underskrevet 5. juni af Frederik IX og statsminister Erik Eriksen. Ændringen drejede sig om, at kongemagten kan nedarves til både mænd og kvinder, Landstinget opløstes, og Grønlands kolonistatus ændres til en ligeberettiget del af Danmark. Loven blev vedtaget ved en folkeafstemning 29. maj 1953 med 45,76%, det var meget knebent, for kravet i den gamle grundlov var 45 %. Samtidig stemtes der også om valgretsalderen, der hermed blev nedsat til 23 år.

Første Slesvigske Krig "Treårskrigen"

Den Første Slesvigske Krig med Danmark på den ene side og Slesvig, Holsten, Preussen og Det tyske Forbund på den anden side var en realitet.

I begyndelsen af april 1848 stod der 11.000 mand i Slesvig, de mødte 7.000 slesvig-holstenere i det første slag ved Bov 9. april 1848. Det blev en overlegen dansk sejr, og Frederik VII kunne dagen efter holde sit indtog i Flensborg.

Det næste slag skete ved Slesvig, påskedag 23. april 1848, men her havde preusserne sendt 12.000 mand til undsætning og forbundsstaten 18.000 mand, så danskerne var derfor håbløst underlegen og tabte hurtigt slaget trods tapper modstand og trak sig tilbage gennem Flensborg. På krigsminister Tschernings ordre rømmede hæren hele Jylland og trak sig tilbage til Fyn og Als. Herefter besatte preusserne hurtigt resten af Jylland.

Der kom nu moralsk opmuntring til den trængte danske hær i form af 4-5.000 norske og svenske soldater på den svenske Kong Oscars ordre. Danskerne appellerede også til England og Frankrig om hjælp, da disse tidligere havde garanteret Danmarks besiddelse af Slesvig. Men det blev Rusland, der kom danskerne til hjælp, idet de truede preusserne med et brud, hvis de ikke omgående rømmede Jylland. Disse lande, og det gjaldt også Sverige og Norge, ønskede alle, at Danmark skulle forblive et samlet kongedømme for derigennem at sikre ligevægt og fred i Europa, og magtbalancen i østersøområdet var her af afgørende betydning, så der kunne være fri sejlads til de mange østersøhavne. Her er det værd at huske, at vi så sent som 17. maj 1814 havde mistet Norge til Sverige. Med andre ord var man bange for, at Slesvig, Holsten og Preussen skulle blive en for dominerende magt. Den preussiske konge bøjede sig, tilbagetrækningen begyndte 25. maj. Den 26. aug. 1848 underskrev Danmark og Preussen en syv måneders våbenstilstand i Malmø.

Krigsminister Tscherning benyttede lejligheden til i sept. 1848 at indføre almindelig værnepligt. Så det ikke længere kun var husmænd og arbejdere, der skulle slås for Danmark. Lærere og præster var dog fritaget frem til 1861. Tidligere havde det været sådan, at de velhavende kunne købe sig fri for militærtjeneste og kugleregn ved at betale de mindre bemidlede, der så tog tjenesten. "*Den tapre landsoldat*" var altså god nok til at slås for fædrelandet, men ikke god nok til at få stemmeret. Der var nemlig ikke stemmeret til de fem f-er: Fruentimmere, fattigfolk, fjolser, forbrydere og folkehold. De fik først valgret og valgbarhed ved grundlovsændringen af 5. juni 1915.

Hærens almindelige soldaterløn var 12 skilling pr dag.

Gennemsnitshøjden for værnepligtige var dengang 1,66 m. Det er også interessant at konstatere, at gårdmandssønner var klart højere end husmandssønner, hvad der givetvis skyldtes en bedre ernæring. Hvis en værnepligtig dengang var under 61 tommer høj, svarende til 158,6 cm, blev der i soldaterpapirerne noteret det forsmædelige "*undermåler*."

Regeringen såvel som de udenlandske magter, herunder speciel England, anbefalede en deling af Slesvig, et resultat som preusserne sikkert også havde accepteret, men her stødte man på Kong Frederik VII som et problem, han ville ikke skrive under på en deling af Slesvig: "*Det skal ej ske!*" Og ministeriet måtte gå af. Der blev nu dannet en konservativ regering med det mål at bevare Slesvig udelt, noget der ikke kunne lade sig gøre uden krig, derfor opsagde Danmark våbenstilstanden 26. feb. 1849, en måned før den udløb.

Nu havde vi jo også fået de nye flotte blå uniformer.

I begyndelsen af april 1849 mistede Danmark lineskibet Christian VIII og fregatten Gefion. I et slag ved Kolding 23. april 1849, årsdagen for slaget ved Slesvig, tabte vi igen, med det resultat at vore tropper blev trukket tilbage til Mols og Fredericia. Preusserne belejrede Fredericia, men det lykkedes her oberst N.C. Lunding at få forstærkning fra Mols og Als, og danskerne vandt en stor sejr ved Fredericia 6. juli 1849, en tiltrængt opmuntring der opildnede "ånden fra 48," selv om danskernes sejr var dyrekøbt med 512 faldne og 1344 sårede, mod modstandernes 202 faldne og 835 sårede. Men danskerne havde til gengæld taget 2.000 fanger og erobret en mængde krigsmateriel. Selv fangerne i Viborg Tugthus blev grebet så meget af stemningen udenfor, at de skillingede 800 rigsdaler sammen til hjælp for faldne krigeres enker. Slaget den 6. juli 1849 er mindet af Adolph v. der Recke med sangen fra 1854:

"I natten klam og kold bag Fredericia vold."

Fire dage senere sluttedes igen våbenhvile med Preussen. I et helt år var kampen overladt til skrivebordsdiplomater, der dog heller ikke evnede at få løst problemerne. Den 2. juli 1850 blev der sluttet fred mellem Preussen og Danmark, men de uløste problemer ulmede stadig. Hertugdømmerne fortsatte trods fredsaftalen kampene, hvor frivillige strømmede til fra hele Tyskland.

Det sidste store slag i "Treårskrigen" blev, da danskerne under general Kroghs kommando

angreb den frivillige tyske hær 25. juli 1850 kl. 3.30 på Isted Hede. Det blev samtidig det største og blodigste slag, Danmark til dato havde været med i. Ikke mindre end 37.500 regulære danske tropper, for den almindelige værnepligt var jo blevet indført i Danmark året forinden. Danskerne stod overfor 26.800 slesvig-holstenske tropper, hvoraf de fleste var uøvede frivillige tyskere. Den

tyske overgeneral besluttede samme dag kl. 12 at rømme slagmarken, selv om danskerne havde lidt de største tab. Der kom endnu nogle få angreb fra slesvig-holstenske tropper frem til 4. okt. 1850, som dog alle blev slået tilbage.

Danskerne kunne igen gå på sit Dannevirke.

Igen fik Danmark hjælp fra det store udland, idet Rusland og Østrig tvang Preussen til at opløse den selvbestaltede hær, der måtte lide den tort at lade sig afvæbne af et østrigsk hærkorps. Den 12. jan. 1851 proklameredes standsningen af fjendtlighederne.

Der havde været stor mangel på befalingsmænd i den danske hær, mange af dem havde fået udnævnelsen, fordi hæren manglede officerer, flere af dem burde aldrig have fået udnævnelsen. General Christoph von Krogh, sejrherren på Isted Hede, var mere hofmand end soldat. For øvrigt kæmpede han overfor en frikorpsfører, der også hed Krogh - nemlig hans bror, det fortæller klart, hvor svært det er med krige i et grænseland. General Bülow, der blev den udødelige sejrherre 6. juli 1849 ved Fredericia, var indstillet til afsked på grund af gæld. I samme slag og samme dato faldt general Olaf Rye (1791-1849) ved Treldeskanse, han var af soldaterne en af de mest afholdte officerer. Rye var født i Bøe i Norge 16. nov. 1791, han passede ikke sin garnisonstjeneste, men var hestep朗er og tog fodture til Paris. De Meza

(1792-1865) var udpræget hypokonder, kaldtes misbilligende for mere sproglærer end officer. General Frederik Adolf Schleppegrell (1792-1850) blev omtalt som "*gal*." Festligst er beskrivelsen af oberst Hans Helgesen, der var gledet helt ud af officerskorpset, fordi han var en vidtløftig herre, håbløs i gæld og temmelig fordrunken. Dybt bitter på den danske hær havde han ved krigsudbruddet meldt sig til tjeneste hos slesvig-holstenerne, men de lod ham forstå, at der trods alt var grænser for, hvor umulige folk man kunne bruge. Så meldte han sig alligevel til den danske hær og blev helten fra Frederiksstad.

Danskerne fejrede sejren, de overså helt, at de egentlig slet ikke havde sejret hverken militært eller politisk, men kun havde bevaret, hvad de tidligere besad. På Christiansborg var ridehuset udsmykket som Valhal, soldaterne blev modtaget med skjolde, blinkende sværd, bajonetter, kanoner, rustninger og faner omvundet med laurbærgrene. Kæmperne var bænkedede ved langborde, hvor et overdådigt måltid med kransekage og en snaps, og kun *en* snaps, blev serveret til hver mand.

Kongen var der, og musikkorpset spillede P. Chr. Fabers "Den tapre Landsoldat."

Modtagelsesceremonien var arrangeret af dansedirektør August Bournonville. Hver frokost varede to timer, tretten fester blev der holdt for at de 16.000 soldater, hver kunde få deres hæder. Borgerne havde skænket maden. Det var et stort "*teater*," der næsten kunne minde om et karneval.

Stormagternes indstilling til Europas magtbalance havde bestemt været stærkt medvirkende til slutresultatet, uden dem havde det for Danmark set meget anderledes ud.

Økonomisk kostede Treårskrigen den danske stat 85 mio. kr.

Årene mellem De Slesvigske Krige

Danmarks første frimærke et brunt fire rigsbankskilling blev udgivet 1. april 1851. Værdien svarer til 1/24 rigsdaler, idet der skulle 96 rigsbankskilling til en rigsdaler. Motivet er en laurbærkrans der omkranser sværd, scepter og kongekrone. Et motiv der skulle symbolisere "Treårskrigen" sejr.

Egentlig var det første forslag et mærke med portræt af Frederik VII, skitsen var klar, men man enedes om ikke at udgive dette mærke, fordi det opfattedes som

majestætsfornærmelse at stemple kongen i hovedet.

En fornærmelse mange regenter verden over senere gerne har villet affinde sig med.

Efter Treårskrigen blev der i Danmark rensset ud blandt de præster og embedsmænd, der havde været illoyale under krigen. En af dumhederne danskerne gjorde var at befale dansk som skolesprog i Slesvig, hvor en del af indbyggerne var rent tysksprogede. Dette krav var med til at forgifte stemningen mod danskerne.

Fra de stærke nationer England, Sverige, Rusland og Preussen foreslås en deling af Slesvig, Holsten og Lauenburg, men Danmark ville ikke høre tale om at dele, håbet om en dansk grænse helt til Ejderen "*ejderromantikken*" levede fortsat såvel i regeringen som i befolkningen. Tilliden til, at det øvrige Europa ville hjælpe os, nød også en høj prioritering. England ville bestemt aldrig acceptere, at Preussen fik herredømme over Danmark. Kong Karl XV af Sverige havde ydermere frejdigt lovet Frederik VII en støtte på 20.000 mand til forsvar af "*ejdergrænsen*" i tilfælde af krig, for heller ikke Sverige var interesseret i, at Preussen skulle blive for stærk en magt i Østersøen. Der var blot det at sige dertil, at Karl XV var meget rundhåndet, når det gjaldt venneløfter, ikke altid havde han baglandet med sig, hvad der senere skulle vise sig, også gjaldt i dette tilfælde. Frederik VII havde egentlig ikke meget at lade Karl XV høre i denne henseende, de kunne begge med rimelig grund betegnes som "*lystløgnere*."

I sept. 1862 var der kommet en ny mand i tysk politik, Otto von Bismarck var blevet valgt som ministerpræsident i Preussen. Hans hemmelige ønske var at løse det dansk-slesvigske spørgsmål gennem en krig. Dels for at dække over en indre politisk konflikt, dels for at vise Europa Preussens nyoprettede militære magt og dels for at indlemme de tabte hertugdømmer i Det tyske Forbund, som overfor danskerne truede med eksekution af deres tabte områder i "*Treårskrigen*." I Bismarcks første tale sagde han: "*Tidens store spørgsmål afgøres ikke ved taler og afstemninger, men ved jern og blod.*"

Men danskerne vendte det døve øre til. Monrad tog situationen roligt, både Rusland, Frankrig og England havde sympati for Danmark. Men han tog så grueligt fejl, måske den største fejlfortolkning i hele Danmarks historie. Englands Dronning Victoria var tyskvenlig, og Rusland havde ikke sympati for det danske demokrati. Den reelle støtte Danmark fik, da det brændte på, var 529 svenskere, 106 nordmænd, 7 finner og 3 islændinge alle som frivillige.

Otto von Bismarck

Bismarck, der blev kaldt for "*Jernkansleren*," havde allerede det første år vist sine evner til taktisk politisk spil, idet han gennem 1863 i al ubemærkethed sikrede sig både Rusland og Østrig som allierede, netop to af de lande som Danmark hidtil havde haft som støtter, og specielt Rusland havde jo i "*Treårskrigen*" så klart hjulpet Danmark ud af suppedasen. Dette svækkede i mærkbar grad Danmark, hvor stemningen blev mere og mere spændt. Den 13. marts 1863 havde Danmark erklæret Holsten for dansk.

D.G. Monrad opsøgte den svenske gesandt i Danmark og foreslog en skandinavisk union under den svenske Kong Karl XV, men svenskerne afslog, de ville ikke fjerne Christian af Glücksborg altså Christian IX, der var blevet valgt som tronfølger, fordi Frederik VII ingen sønner havde.

Den danske regering fremlagde sept. 1863 et grundlovsforslag om en fælles forfatning for Danmark og Slesvig under et helt ned til Ejderen. Halvanden måned tog det at nå til politisk enighed om dette for landet så følelsesladet emne, og 13. nov. 1863 blev "*novemberforfatningen*," som loven blev døbt, vedtaget af rigsrådet. I det danske folk var "*ånden fra 48*" igen vågnet. Nu manglede der kun Frederik VII underskrift, en formalitet troede man, men kongen opholdt sig på Glücksborg Slot ved Flensborg Fjord, her havde han fået den farlige febersygdom rosen, som lægerne stod hjælpeløse overfor, og 15. nov. 1863 døde Frederik VII pludselig kun 55 år gammel, han nåede ikke at skrive under. Den sidste oldenburgske konge var død.

Et chok for hele landet "Frederik Folkekær" blev begravet af hele nationen.

Frederik VII's tøjlesløse ungdom, to forliste ægteskaber, samlivet med den borgerlige Louise Rasmussen den senere grevinde Danner, hans manglende evne til at avle børn, hans livlige fantasi, hans lyst til at grave efter oldsager og gå på fisketure frem for at regere sit rige. Alt

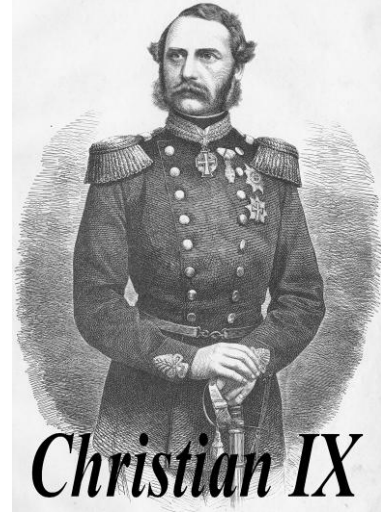

Den tapre Landsoldat

det, som man så ivrigt havde anket ham for, ja, det var alt sammen glemt. Nu hvor farens stund nærmede sig, opdagede man, hvilken betydning kongen havde haft som samlingsmærke for hele folket. "*Folkets kærlighed min styrke*" var hans slagord, de fik næsten større styrke efter hans død. Den nye konge var tyskfødt og søn af hertug Wilhelm af Glücksborg familien Holsten-Glücksborg-Beck, og arveberettiget til den danske trone gennem ægteskab med Christian VIII's søsterdatter, Louise af Hessen.

Den tapre Landsoldat i Fredericia blev skabt af H.W. Bissen (1798-1868) og afsløret 6. juli 1858 på niårsdagen for sejren. Den regnes for verdens første monument rejst over den ukendte soldat. Maleren Johan Thomas Lundbye (1818-1848), der omkom i krigen, stod model til Landsoldaten. På den litterære side mindes sejren i Hans Peter Holsts: "*Den lille hornblæser.*"

Konseilspræsident C.C. Hall trådte 16. nov. frem på Christiansborgs balkon og udråbte Christian IX til konge. Det blev en yderst pinlig affære. Hall kludrede i det og udråbte fejlagtig navnet Frederik IX. Endnu værre var det næsten, at kun et par hundrede mennesker var mødt op på slotspladsen. Edvard Brandes, der startede "*Politikken*" i 1884, var til stede, han fortæller: "*Kong Christian IX trådte frem, bukkede stift, der stod han uden venner, uden tilhængere, uden fødselsret, uden eventyrglans og erobringsret mistænkt for tysk sindelag, noget der talte meget her midt i "ånden fra 48."* Samtidig var han meget uenig med den politik, Hall og landet havde ført. De 200 fremmødte råbte pligtskyldig hurra for kongen, men råbene tæt ved fra Holmens Bro hvor væsentlig flere havde samlet sig, lød endnu kraftigere hurraråb for Sveriges Kong Karl XV, som mange hellere havde set på tronen, end ham den venligsindede tysker hr. Beck, som han hånligt blev kaldt.

Christian IX's første opgave var at underskrive "*novemberforfatningen*" ikke nogen rar opgave. Hans sunde fornuft sagde, det var forkert, for en underskrift var ensbetydende med krig, men hvad var alternativet?

En revolution i København var ikke usandsynlig.

Befolkningen troede blindt på landets styrke. Kongens valg stod faktisk mellem at abdicere eller skrive forfatningen under. I tre dage tøvede han, så skrev han 18. nov. under, men det var under pres, og landet måtte tage den krig, der uundgåelig ville komme.

Eftertiden kan med lethed sige, Christian IX skulle have besindet sig. Alt skete, som Bismarck havde ønsket sig, han fik stemningen med sig, dette lille land mod N der undertrykte tyske landsmænd, tvang dem til at lære dansk og ville skille tyske hertugdømmer fra hinanden. Nu skulle Slesvig-Holsten ud af dansk besiddelse, man ville ikke se en gentagelse af den ydmygende "*Treårskrig.*"

Ikke længe lod Bismarck vente på sig, svaret på forfatningen var, at Danmark måtte vende tilbage til 1851-52 aftalen, ellers ville Holsten og Lauenburg blive besat.

Den danske regering ville ikke give sig, og den sidste del af året 1863 styrede man direkte mod katastrofen. Regeringen gjorde ingen forsøg på at forhindre krig, og de militære anlæg, der specielt i det sønderjyske område trængte voldsomt til forstærkning, forblev som de var misligholdt.

Såvel England, Frankrig som Rusland lagde hårdt pres på Danmark for, at de skulle trække forfatningen tilbage, og gjorde det klart, at Danmark ikke skulle forvente støtte fra deres side. Ydermere kom der besked fra den svensk-norske regering, at man trods hvad Kong Karl VX havde lovet, ingen hjælp skulle forvente. Samtidig forlød det, at Forbundsdagen havde besluttet at iværksætte besættelsen af Holsten fra 1. jan. 1864. Så det kunne ikke være en overraskelse for nogen, hvad der senere kom.

Pludselig ses der et lys i mørket, dagbladet "*Fædrelandet*" bragte 15. dec. 1863 et telegram fra Stockholm, der lød:

"22.000 kommer og han selv (kongen)."

Et øjeblik begejstring blussede op, men desværre - det viste sig at være en avisand.

Med sin snusfornuft var Christian IX den, der klarest kunne se, hvor det bar hen. Han krævede 23. dec. 1863 rigsrådet indkaldt og ”*novemberforfatningen*” annulleret, men konseilspræsident C.C. Hall afslog, trods det at det for såvel Hall som hele regeringen burde stå krystalklart, at man ikke kunne forvente hjælp fra nogen af stormagterne, og at tilbuddet fra ”*lystløgneren*” Sveriges Kong Karl ikke var til at stole på. Halls argumenter var, at uanset hvad Danmark gjorde, ville de blive angrebet, et synspunkt han muligvis havde ret i. Men en anden ting havde han og regeringen ikke villet se i øjnene, det var nemlig velkendt, at mindre end halvdelen af Slesvigs befolkning talte og tænkte dansk, - og det blev væsentlig.

Mødet, der blev holdt på Amalienborg, fik unægtelig en overraskende slutning, såvel kongen som flere af politikerne forsøgte at få Hall til at give sig, men med det resultat at C.C. Hall og hans regering krævede deres afsked. Man bønfuldt ministrene om at fortsætte og rekonstruere regeringen, men forgæves ministeriet Hall gik af. En kaotisk situation i skæbnetimen hvor Hall ikke tog konsekvensen af den politik, han stædigt havde styret imod siden 1860, men løb fra sit ansvar.

Juleaftensdag 1863 gik forbundsdagens tropper over Ejderen, der dannede grænsen mellem Holsten og Slesvig, det gjorde de uden at afgive nogen krigserklæring, men for at være godt forberedt på de kommende kampe.

Christian IX henvendte sig til biskop D.G. Monrad, om han ville hjælpe landet i den pinefulde regeringssituation. 2. juledag 1863 indvilligede Monrad i at blive konseilspræsident, og allerede nytårsnat var en ny regering klar.

Hvordan så Danmark ud midt i 1800-tallet?

Omkring en fjerdedel af Jylland var dækket af lynghede. Veje og broer var der ikke mange af, derfor var Hærvejen langs den jyske højderyg den naturlige færdselsåre, den blev ikke gennemstrømmet af åer, de løb nemlig til hver sin side, netop fordi det var på højderyggen. Hærvejen blev derfor alfarvej, et udtryk der oprindeligt betød hovedvej for adelen, som stort set var de eneste, der rejste på længere ture bortset fra hære og handelsmænd. Alfarvej betød også - farbar for alle.

I 1842 så pilsnerøl for første gang dagens lys. Navnet har øllet, fordi den første brygning skete i den bøhmiske by Pilsen. Der havde været øl tidligere, men nu var kvaliteten blevet drikkelig. I 1846 fødtes Rød Aalborg. Ganske enestående har dette handelsmærke overlevet over 150 år.

Danmarks første jernbane blev oprettet i 1844 på strækningen Altona-Kiel. Ganske vist får strækningen København-Roskilde fra 1847 som regel æren, men det er altså ikke rigtigt, for i 1844 var området Altona-Kiel dansk. I årene fremover udbygges jernbanenettet, og et nyt ord blev født i det danske sprog "*stationsby*." Jyllands første jernbane åbnes i 1861 på strækningen Holstebro - Århus over Randers.

"*Studebanen*" den vestjyske længdebane åbnede i 1875. Transport over større afstande med ferske varer åbnede til et større marked, og gav dermed bedre muligheder for en god pris. Den dygtige administrator J.B.S. Estrup var initiativtageren.

Slaverne på de danske Vestindiske Øer blev frigivet 3. juli 1848 på generalguvernør Peter Carl Frederik von Scholtens (1784-26/1 1854) eget initiativ. Frigivelsen skete efter, at slaverne havde gjort oprør på Skt. Croix.

Thorvaldsens Museum blev indviet 18. sept. 1848, fire år efter Thorvaldsens død. Det er Danmarks første museum. Arkitekten var Michael Gottlieb Birckner Bindesbøll, som Thorvaldsen mødte i Rom.

Indenrigsministeriet blev oprettet 24. nov. 1848. Oprindeligt havde ministeriet alt det under sig, der vedrørte det indre rige, derfor blev ministeriet spøgefuldt kaldt "*Pulterkammeret*."

På flere fronter blev også Ringkjøbing ændret. Sejladsen til Ringkjøbing Havn holdt delvis op, fordi indsejlingen fra Vesterhavet til Ringkjøbing Fjord tilsandede. Ringkjøbing Rådhus på Torvet blev indviet 1849, stueetagen husede arrestlokaler, arkiv og brandstation. Hovedvejen Ringkjøbing-Herning blev åbnet i 1850. Tidligere var der kun "*Kongevejen*" østpå. Højskolehotellet blev bygget i 1860. Broen over Vonå blev åbnet i 1862, den gjorde vejen mellem Ringkjøbing og Søndervig betydeligt kortere. Vonå har den ejendommelighed, at vandet kan løbe begge veje, alt efter vandstandenes højde i Ringkjøbing Fjord og Stadil Fjord. Lystanlægget Alkjær Lukke blev anlagt og beplantet med eg, bøg og ask i 1866.

Litterært var der mange store navne i Danmark. Der læstes Adam Oehlenschläger, N.F.S. Grundtvig, B.S. Ingemann, Steen Steensen Blicher, Chr. Winther, H.C. Andersen, Emil Aarestrup. Søren Kierkegaards skrifter blev diskuteret, mere end de blev læst, hans "*enten eller*" udkom i 1843 og vakte betydelig opsigt i højere kirkelige kredse, hvor han ikke var velanskrevet. Hans opfattelse af kristendommen harmonerede ikke med landets officielle religion, hvor hans bror Peter Christian Kierkegaard sad som biskop i Ålborg og var god ven med Grundtvig.

Eksempler på årslønninger i 1850: En fuldmægtig ved toldinspektoratet fik 600 rigsdaler. En landsbypræst 400 rigsdaler. En håndværkssvend fik 200 rigsdaler, men det var med fri kost og logi. En pige i huset fik 30 rigsdaler, også med fri kost og logi. Ved fornuftig levevis kunne en familie forsørges for 400 rigsdaler om året. Som eksempel kan nævnes, at et par nye sko kostede 3 rigsdaler.

Forlystelsesindustrien har beriget Danmark med Tivoli i 1843, og Danmarks første revy opførtes nytårsaften 1849 på Casino Teatret i Amaliegade i København. Forfatteren til revyen var Erik Bøgh. I 1859 åbnede Zoologisk Have.

Borgerlig vielse blev tilladt i 1851. Danmarks første sindssygehospital blev indviet i Aarhus i 1852. Tidligere blev patienter med sindslidelse anbragt eller retter opbevaret i "*dårekisten*."

Landbefolkningen i Danmark udgjorde på den tid omkring 80 % af os alle.

I Odense åbnede landets første vandværk i 1853. Samme år er kolera blevet til en epidemi i Danmark, alene i København døde der 4.337 mennesker af sygdommen i 1853.

Dannebrog blev i 1854 tilladt at bruge for hele folket. Hidtil havde det været forbeholdt kongelige, hæren og skibe.

Friskoler bliver tilladt

Dåseåbneren blev opfundet i 1855, det skete 45 år efter konserverdåsen. Tidligere måtte man fægte med både hammer og mejsel. Samme år blev friskoler tilladt.

Studerterhuen blev brugt første gang i 1856. Samme år blev Høkerloven blev vedtaget, så det nu var tilladt at handle overalt på landet uden særlig bevilling, vi fik det, man kaldte for fri næring. Laugene blev afskaffet. Herefter var "*købstaden*" kun et formelt begreb. Indtil da var told og acciseafgift blevet opkrævet ved byens porte. I Ringkjøbing var det Østerport, Nørreport og Bommen i Søndergade.

Dog var der en overgangsordning frem til 1910, der bestemte, at butikker ikke måtte oprettes indenfor en afstand af 1½ mil (ca. 11 km) fra en købstad. I dette "*løbælte*" fik brugsforeningerne sit store gennembrud, fordi en brugsforening i lovteknisk forstand ikke blev betragtet som en butik.

I 1856 havde København 150.000 indbyggere, 6 hospitaler, 27 bryggerier og 169 skoler hvoraf de 117 var private. Samme år blev Københavns byporte nedrevet og Danmarks Lærerhøjskole og Landbohøjskolen oprettet. I Århus boede der 9.000 indbyggere, de havde 6 bryggerier og derforuden 10 brændevinsbrænderier. Ringkjøbing havde knap 2.000 indbyggere. Esbjerg var en "*flække*" med kun 20 beboere.

Toiletpapir blev opfundet i 1857, men i adskillige år blev det fortsat anset som en unødigt luksus, først efter Første Verdenskrig blev det almindeligt.

Det var også i 1857 elektrisk lys opleves for første gang i København, idet Christiansborg Ridebane illumineres med kulbuelamper. Mange steder indførtes gaslygter i stedet for tranlamper. Kvinder fik lige arveret med mænd samt ret til næringsbrev. Dåb, der hidtil havde været tvungen, blev nu frivillig. Øresundstolden blev ophævet 1. april 1857 efter en konference med flere handelsmagter. En told der havde virket siden 1429 under Erik af Pommern. I erstatning modtog den danske statskasse 67 mio. kr.

Og så var det i året 1857, den første check så dagens lys, den var fra Privatbanken.

På industriens front møder vi J.C. Jacobsen med Carlsberg og C.F. Tietgen med B & W, Privatbanken, DFDS, Store Nordiske Telegrafsekselskab, De Danske Sukkerfabrikker og KTAS. Begge er også betydelige støtter til det danske kunstnerliv.

De første ruter for landposten blev oprettet i 1860. Samme år var der stabelafløbning for sejlskibet Jylland. Et skib der, med 2600 m² sejl og 46 km tovrigning, kunne opnå den imponerende fart af 12 knob. Fregatten Jylland, som blev dens fremtidige navn, havde 44 kanoner med en rækkevidde på 2 km, kuglernes diameter var 16 cm. Skibets besætning var på 430 mand. Fregatten Jylland vandt slaget ved Helgoland 9. maj 1864 over en østrigsk-preussisk eskadre. Det var faktisk det eneste danske lyspunkt i Anden Slesvigske Krig. Fregatten Jylland blev ombygget til kongeskib i 1874, og som sådan kun brugt af Christian IX. Den opnåede kun 18 togter heraf 5 til Dansk Vestindien. Blev i 1908 solgt til ophugning, men tilbagekøbt. Opholdt sig i forskellige havne Frederikshavn, Århus, København m. flere. Solgt 1912 til godsejer Schou, Palsgård v/Juelsminde. Skibet var nær et forlis ved Endelave 24. feb. 1922. "Komiteen til Fregatten Jyllands Bevarelse" blev stiftet 1925 og overtog samtidig skibet. Fra 1936-51 var fregatten logiskib for provinsskolebørn, hvad undertegnede har oplevet i 1948. Skibet var under Anden Verdenskrig radiotelegrafistskole i Nørresundby. Igen i 1950 var der planer om ophugning. Søværnet påstod, at skibets skrog var umuligt at bevare grundet råd, dette tilbagevist, og skibet overlevede for 3. gang. I 1960 kom skibet til Ebeltoft. Efter mange kontroverser overdrog Mærsk Mc-Kinney Møller 14. jan. 1989 et gavebrev til Institutionens protektor, Prins Henrik, og restaureringen påbegyndtes. Den færdigrestaurerede flotte fregat blev indviet 24. marts 1994.

Ramme Dige, en forsvarsvold 11 km SV for Lemvig, blev udgravet i 1861 og opmålt af Frederik VII og C.H. Jørgensen. Volden er et forsvar mod Ø, og mellem de 11 gravhøje der ligger V for volden, siger lokale sagn, at den engelske konge sidder i en af dem omgivet af kostbarheder nok til at betale hele Danmarks gæld.

Danmarks ældste og stadig sejlene dampskib "*Hjejlen*," hvis navn kendes af næsten enhver, blev søsat 18. juni 1861 på Silkeborgsøerne. Samme år blev farvefotografiet opfundet. Indre Mission i Danmark blev stiftet af vækkelsesprædikanten Vilhelm Beck, Grundtvigs stejleste modstander.

Bronzestatuens af H.W. Bissen "*Istedløven*" til minde om faldne i Istedslaget, blev støbt i

1859-60 af omsmeltede gamle bronzekanoner fra Tøjhuset. Rejst på Sankt Marie kirkegård i Flensborg i 1862 hvor mange af de faldne soldater fra dette slag ligger begravet.

"*Istedløven*" blev taget af preusserne som krigsbytte og trofæ feb. 1864, efter at vi tabte Anden Slesvigske Krig. Den blev flyttet til Berlin og i 1866 opstillet i Berlins Tøjhus. I 1879 flyttet til kadetakademiet. Overdraget Christian X 14. okt. 1945 efter en kompliceret transport, hvor den blev opstillet i tøjhusmuseets gård. Ofte har der været debat om dens placering, Dybbøl Banke og

Garnisons Kirkegård i København er blandt de foreslåede.

Og nu bilder tyskerne sig ind, at de vil ha' den igen. - *Nej*, - siger jeg bare!

Thyborøn Kanal blev dannet ved en stormflod i 1862. Fra 1825 havde der været en kanal ved Agger også dannet af en stormflod, den sandede dog til, da der kom en åbning ved Thyborøn. Thyborøn Kanal gennemsejles årligt af 40.000 skibe plus fritidssejlere. Ret beset er Limfjorden ikke en fjord, men et sund åben i begge ender.

Hestetrukne sporvogne blev etableret fra 22. okt. 1863 i København på strækningen fra Frihedsstøtten til Frederiksberg Runddel. Da der endnu ikke var spor langs hele ruten, var de konstrueret, så de kunne køre både i og udenfor sporene, idet kusken fra sit høje sæde ved hjælp af et håndtag kunne sænke et sæt styrehjul foran det forreste hjulpar, dette gav en mere stabil kørsel og sparede hestens kræfter. Hestens sidste tur blev med "*Hønen*" i 1915. Fra 1897 blev sporvejene elektrificeres. I 1972 blev den sidste sporvogn, linie 5, nedlagt.

Skamlingsbanken er en 113 m høj bakke 10 km SØ for Kolding. Her rejstes i 1863 en 16 m høj granitobelisk. Den blev sprængt af preusserne i 1864, men genrejst i 1866. Obeliskens er blevet et symbol på Danmark og på genforeningen.

Samme år blev Røde Kors stiftet i Genève 1863 af den schweiziske storkøbmand og filantrop Jean Henri Dunant (1828-1910). Han var øjenvidne til rædslerne i slaget ved Solferino i 1859. Jean Henri Dunant modtog 1901 Nobels fredspris.

Efter den nye grænse i 1864 var hele Danmarks befolkning på 1,5 mio.

Frelsens Hær blev stiftet 1865 i London under navnet Salvation Army. I Danmark startede bevægelsen i 1887.

Danmarks første brugsforening åbnede 1866 i Thisted. Initiativtageren var byens præst bornholmeren Hans Chr. Sonne.

Sandsynligvis var det meget heldigt for De Slesvigske Krige, at svenskeren Alfred Nobel først i 1867 opfandt dynamitten.

Anden Slesvigske Krig

Den 16. jan. 1864 gav Preussen og Østrig et 48 timers ultimatum til Danmark om at ophæve "novemberforfatningen" fra 1863, ellers ville man tage Slesvig som pant. Et krav som forfatningsmæssigt var umuligt at opfylde. Næste melding kom 31. jan. 1864, hvor Preussen og Østrig meddelte, at de ville besætte Slesvig, - *krigen var en kendsgerning.*

Men den kunne bestemt ikke komme bag på nogen. Krigen blev hård, kort og en triumf for det preussiske militær.

For Danmark blev 1864 en tragisk hovedbegivenhed i landets historie. Det blev Davids kamp mod Goliath, men denne gang ikke til Davids fordel. Et af de store spørgsmål i dansk historie er stadig, hvordan kunne landets regering, selv om den var tilskyndet af befolkningen, styre bevidst lige mod en krig uden samtidig at forberede sig med uddannelse af soldater, våben, forsvarsanlæg og taktik?

Siden Treårskrigen var det ofte blevet påtalt, at en forstærkning og udbygning af Dannevirke, Dybbøl, Fredericia og Københavns befæstning var stærkt påkrævet, hvis anlæggene i en kommende krig skulle have nogen militær betydning. Den eneste, af de foreslåede forstærkninger der var blevet gennemført, var Københavns befæstning, selv om man udmærket vidste, at det var spørgsmålet om Slesvig, der brændte på. Københavns befæstning var da netop også den eneste af de nævnte, der overhovedet ikke fik nogen betydning i 1864 krigen. Sparelysten i regeringen var åbenbart større end forsvarslysten. Specielt dybbølstillingen var under al kritik, Dybbøl Banke var på det nærmest blevet sløffet af de lokale bønder, der havde pløjet området op for at dyrke jorden.

Kommandoforholdene var også dårlige, tropperne kom for sent frem, mange af dem, specielt blandt de frivillige, var uden uddannelse og ganske uegnet som soldater. Som i Treårskrigen var der også denne gang stor mangel på befalingsmænd. Overgeneralen var Christian de Meza (1792-1865) skønt sine 72 år en kvalificeret personlighed, men han var dog stadig mere sproglærer end officer, og han troede måske mere end nogen anden, at fædrelandskærligheden "ånden fra 48" var afgørende og kunne udrette militære mirakler.

Den 1. feb. 1864 lå der S for Dannevirke 60.000 mand, af dem var 38.000 veldisciplinerede preussere og 22.000 festligt klædte østrigere, som var med for at sikre, at Bismarcks Preussen ikke alene skulle score hele gevinsten. Overfor denne massive styrke, der var danskerne meget overlegne i såvel uddannelse som bevæbning, stod knap 40.000 danskere på Thyras gamle grænsevold. De havde ikke glemt succesen fra 48 og troede fuldt og fast på, at

Dannevirke vort nationale klenodie var uindtagelig.

Og skulle det komme til slag på søen, så var danskerne her klart den stærkeste magt. Men nu slog virkelighedens time, preusserne bombarderede konstant de danske stillinger. De danske soldater var fysisk hårdt medtagne, fordi de i februars kulde måtte sove ret ubeskyttet under åben himmel. Efter fire dages bombardement og efter at kongen og ministrene havde forladt stillingen og rejst tilbage til København, tog de Meza og hans officerer den dramatiske beslutning at rømme det uindtagelige Dannevirke natten mellem 5. og 6. feb. 1864. Stille, i ly af mørket, i hårdt vintervejr, ad elendige isdækkede veje trak tropperne mod Dybbøl. Det tog

tre dage, for de knap 40.000 mand, at nå de godt 40 km fra Slesvig til Dybbøl. Der var ingen klaphatte kun ydmygelse og katastrofe. Der vistes en imponerende disciplin og udholdenhed blandt soldaterne. Senere blev de Meza stillet for en krigsret.

Skønt Frankrig hørte til Danmark allierede, løftede Napoleon ikke en finger for at hjælpe os i 1864 mod angrebene fra Prøjsen og Østrig.

Fra utallige breve sendt til pårørende tegnes et barskt billede af denne retræte:

"Karavanen gik i stå på grund af kanoner, der kørte fast i sne og is, vi måtte træde hjælpende til, hestene kunne ikke alene klare det."

"Udmattede heste styrtede, fordi de ikke længere kunne klare det tunge træk af kanoner, hestene måtte vi lade tilbage, og kanonerne er det nu os, der trækker."

"Vi bevæger os langsomt som et ligtog ad frostglatte veje."

"Vind og sne pisker os i ansigtet, timer kan der gå, uden at nogen føler trang til at tale."

"Når vi bliver trætte, lægger vi os på jorden med tasken under hovedet og forsøger at få en smule søvn."

"Sådan har Napoleons tropper nok også haft det, på tilbagetoget fra Moskou."

"Det værste er, at det synes så meningsløst, fordi vi flygtede, næsten før vi kom i kamp."

Efter 17 timers march nåede tropperne Flensborg lørdag eftermiddag, hvor de fik to timers tiltrængt og velfortjent pause. Ved afskeden med Slesvig fandt soldaterne ingen venlighed blandt byens befolkning, der klart havde det håb, at Tyskland sejrede.

I Flensborg havde soldaterne en ganske anden oplevelse, alle borgere var behjælpelige, kvinderne serverede smørrebrød, kaffe og øl fra alle husene, mændene fodrede hestene, og blev nogen tilbudt betaling for tjenesten, blev det afvist. Disse oplevelser var et tiltrængt skulderklap til de hårdt prøvede soldater.

Disse oplevelser viste med al tydelighed, hvor en sand og levedygtig grænse burde gå.

Først meget sent opdagede tyskerne danskernes tilbagetrækning, men indhentede dog de bagerste tropper S for Flensborg, hvor det kom til kamp. Her faldt 53 danske soldater og 95 østrigere. Tilbagetrækningen fra Dannevirke blev gennemført perfekt, set med militærets øjne, var det et fornuftigt træk og fuldstændig korrekt. Men for danskernes krigsmoral og for det danske folk var det katastrofalt, fordi

Dannevirke var blevet symbolet på Danmarks magt, og den havde vi forladt.

Krigsminister C.C. Lundbye var rasende, han var ikke på forhånd blevet taget med på råd eller underrettet. Derfor kaldte han Christian de Meza til København, hvor der nu spildtes tre kostbare uger på interne stridigheder frem for at koncentrere sig om den krig, der var i gang.

Det danske folk gik i chok: *Det var umuligt! Det kunne ikke passe!*

Vort uindtagelige Dannevirke var blevet erobret - så at sige uden kamp. *Hvor var æren?*

At regeringen havde et ansvar, taltes der ikke om.

Nej, der var kun en mulighed, det var forræderi af ham den tyskvenlige hr. Beck, som folket kaldte kongen, han havde en finger med i spillet. Selv Dronning Louise følte sig truet af folkemasserne på Amalienborg, hvor ikke engang politiet gjorde noget for at beskytte hende.

Folkestemningen blev vendt mod Christian de Meza, der imod kongens ønsker blev afskediget. Lundbye og Monrad havde dermed beroliget folket. I stedet blev Georg Gerlach udnævnt til general, af kollegaer betegnet som en god nummer to, men en håbløs nummer et.

Efter denne frygtelige februar var "*ånden fra 48*" forsvundet fra Danmark, det gjaldt regeringen, hæren, ja hele befolkningen,
vort fineste klenodie Dannevirke var tabt.

Den 7. feb. 1864 kom de trætte, forkomne og udbrændte soldater til Dybbøl. Heldigvis var de forfølgende tyske tropper lige så udkørte. Forsvarsanlægget ved Dybbøl var i ynkelig forfatning sammenlignet med det 15 km lange Dannevirke ved Slien. Anlægget bestod af ti skanser i en bue på 3 km mellem Vemmingbund og Als Sund, skanser der trængte rigtig meget til den forstærkning, som politikerne havde talt så meget om, men ikke havde villet bevilge. Først 29. dec. 1863 var man gået med til at udbedre anlægget, men meget nåede man ikke før 7. feb., hvor de hen ved 40.000 soldater installerede sig i skanserne og området bagved ned til broen, der førte til Sønderborg og Als.

Krigen gik nu næsten i stå, fordi der over hele Europa var store anstrengelser i gang for ad diplomatiets vej at begrænse den dansk-tyske konflikt. Englands udenrigsminister foreslog 8. feb. 1864 en våbenhvile, Østrig erklærede sig villig, men igen afslog den danske regering. Monrad havde stadig det naive håb at få hjælp fra Frankrig, som Danmark gennem mange år havde været solidarisk med, og ligeledes at Sverige-Norge ville sende de lovede 20.000 mand, selv om han fra begge lejre havde fået meldinger om, at vi ingen hjælp skulle forvente. Og det var de rene luftkasteller, faktisk blev den reelle støtte kun de, der frivilligt meldte sig dvs. 529 svenskere, 106 nordmænd, 7 finner og 3 islændinge.

Ved Gammelmark Kliner havde preusserne placeret tre kanonstillinger, herfra angreb de Dybbøl i 1864. Preussernes isenkram var væsentlig bedre end danskernes, deres kanoner kunne nå over Vemmingbund til Dybbøl, hvor de gjorde voldsom skade på de danske skanser, men danskernes kanonkugler faldt ned ude midt i Vemmingbund til stor morskab for preusserne. Imidlertid blev Preussen og Østrig mer og mer uenige om krigens strategi, de vågede hele tiden over hinanden, fordi den ene ikke måtte opnå flere sejre end den anden. Samtidig havde man heller ikke lyst til at gå for langt op i Danmark, fordi man derved måske ville vække Napoleons vrede.

De preussiske tropper indtog Kolding 17. feb. 1864. Hermed blev krigen reelt udvidet. Der kom en kraftig reaktion både fra Paris og London, men Bismarck var uvillig til at stoppe krigen, så han overtalte østrigerne til at fortsætte op gennem Jylland. Det gjorde 30.000 fjendtlige tropper i løbet af marts 1864, heraf var de fleste østrigere. En væsentlig del af tropperne tog opstilling foran Fredericia for at forhindre et dansk udfald herfra.

Den danske fjerde division skulle forhindre fjenden i at trække mod N, det kom til forbavsende få sammenstød, fordi de danske tropper, der talmæssig var meget underlegen, gradvis trak sig tilbage mod N. Kun en mindre træfning skete ved Vejle. Det er fra denne tilbagetrækning af fjerde division, vi har det stadig levende udtryk:

"Røven af fjerde division."

Resultatet blev, at fjenden besatte Jylland op til Limfjorden. Ja, faktisk arrangerede man en "*udflugt til Grenen.*" Formålet med at besætte Jylland var at udmarve den danske økonomi, men blev betragtet som gengældelse for den blokade af nordtyske havne, den danske flåde søgte gennemført. Den danske flåde opbragte også tyske handelsskibe, hvor man stødte på dem, for til søs var Danmark den stærkeste nation.

Stadig lå den danske hær i stilling ved Dybbøl. Indtagelsen af Dybbøl forbeholdt den preussiske konge sig, han ville med sin pikkelhjelmede hær give en opvisning i tysk militærstrategi, som resten af verden, ikke mindst de allierede fra Østrig, skulle få lov til at beundre. Danskerne var også her underlegne i mandskab såvel som i materiel. Af sparehensyn havde de ikke fået de hurtigere bagladegeværer, men måtte stadig bruge forladegeværer.

Underlegne og dårligt udrustede var de, men de var kendt fra Treårskrigen for deres vilje af stål. Preusserne tog sig god tid med forberedelserne til "*opvisningen*." Selv journalister havde man inviteret til at dække det forestående slag. Langsomt trængte preusserne de danske tropper tilbage mod de ti skanser, og mindre end en km herfra gravede preusserne sig ned i skyttegrave. Et svært artilleri af træfsikre kanoner fra Berlin blev installeret. Isenkrammet var langt bedre end det forældede danske skyts.

Og så - 15. marts 1864 begyndte det.

Preussernes konstante bombardement af de danske stillinger var begyndt. Man ved endda, at der i de første 14 dage affyredes 4.000 træfsikre kanonskud mod danskerne, der med sine forældede kanoner kun besvarede salverne med 2.000 mindre træfsikre skud. Allerede her blev danskerne klar over, at de kæmpede uden chancer mod en knusende overmagt. For hver dag blev det sværere at finde beskyttelse mod sværme af dræbende granater.

Igen blev der foretaget diplomatisk gymnastik for at stoppe den dansk-tyske brand. Skønt Danmark en måned tidligere så kategorisk havde afvist det engelske forslag om våbenhvile, forsøgte lord Russel igen og indkaldte til en konference i London. Igen var det Østrig, der først accepterede forslaget. Ja, selveste Bismarck sagde denne gang ja. Men Danmark var ubøjelig, ville ikke se kendsgerningerne i øjnene. Regeringen og Kong Christian IX bad om 14 dage til at give et svar. Endnu levede det naive håb, at Sverige-Norge, England eller Frankrig ville komme til hjælp, selv om de alle klart havde sagt, at den hjælp skulle Danmark bestemt ikke forvente. Altså stadig i slutningen af

marts 1864 havde Danmark stadig en mulighed for våbenhvile på grundlag af status quo, men - nej - sagde man.

Preusserne planlagde 2. april et lynangreb med 15.000 mand, der i ly af natten skulle sættes over til Als og falde Dybbølstillingen i ryggen, men sne og storm standsede planerne, så naturen reddede Danmark denne gang. I stedet foretog preusserne et meget kraftigt bombardement af Sønderborg, der denne nat blev udsat for voldsomme brande. Bombardementet mod skanserne ikke blot fortsatte, men blev øget, nu blev der affyret over 4.000 granater i døgnet, og preussernes løbegrave kom stadig tættere på skanserne, der den 9. april kun var 450 m væk.

Opholdet i de danske skanser under beskydningen var den rene død og fordærv, og det danske artilleri havde nu helt opgivet at besvare beskydningerne.

Den 14. april 1864 telegraferede generalerne til København og bønfuldt regeringen om, at måtte trække sig tilbage til Als, men Monrad var godt klar over, at stormagternes diplomater stadig arbejdede i kulisserne, og med Dybbøl på danske hænder stod vi stærkere i forhandlingerne, de samme tanker havde vore modstandere formentlig også gjort sig, så Monrad, der sad sikkert bag sit skrivebord i København, svarede:

"Dybbøl skal under alle omstændigheder holdes, trods de tab det vil medføre."

Det menes dog, at krigsminister Lundbye havde givet Monrad et noget lysere billede af den håbløse situation, end kendsgerningerne berettede til, han havde stadig ikke glemt de informationer, han ikke fik, da Dannevirke blev rømmet.

Brigaden, der bemandede de sammenskudte rester af vores tidligere så stolte skanse, fik en brat opvågning kl. 4 om morgenen 18. april 1864.

Fra Gammelmark Klinte på halvøen Broagerland angreb preusserne Dybbøl. Fra deres tre kanonstillinger indledte de en ekstra kraftig beskydning med deres 102 træfsikre kanoner.

Preussernes isenkram var, som tidligere nævnt, væsentlig bedre end danskernes, deres kanoner kunne nå over Vemmingbund til Dybbøl, hvor de gjorde voldsom skade på de danske skanser, men danskernes kanonkugler faldt ned ude midt i Vemmingbund til stor morskab for preusserne. Bombardementet fortsatte til kl. 10. I disse 6 timer blev der sendt 7.900 granater, eller 1 granat hvert tredje sekund. De mange granater omdannede skanserne til en jord- og grusbunke. Samtidig var skyttegravene kommet nærmere, nu kun 250 m fra skanserne. Danskerne kæmpede heroisk trods skansernes elendige forsvarsstand. Men det var håbløst, preussernes 10.000 mand stormede sydskskansen og de 2.000 danske soldater, der hurtigt blev overmandet.

Preusserne prøvede nu at afskære danskernes tilbagetog, men den danske flådes nyeste krigsskib Rolf Krake beskød preusserne med to drejelige kanontårne og stærk pansret kommandotårn, og det lykkedes danskerne at nå over til Als. De danske tab var store 4.800 mand heraf 1.200 døde, 500 sårede og resten taget til fange.

Det var en høj pris for regeringens nærighed og total mangel på indsigt i krigens virkelighed. Fjenden havde lidt næsten det samme tab, men det var ud af en meget større styrke, og deres materiel var stadig intakt, så det blev af dem betragtet som en stor sejr, og der blev blæst fanfare i Berlin for den "*glorværdige sejr.*"

Det var Europas første skyttegravskrig og første møde med moderne våben. Ingen der ikke havde været med, anede hvad disse mænd havde været igennem. Engelske korrespondenter fra "*The Times*" skrev:

"Deres opgave er at stå stille og blive skudt på! Rystende at se."

"Det var ikke en krig, det var et slagteri en gros."

Barske udtalelser der taler helt for sig selv.

I andre europæiske lande havde man bemærket det lille folk, der endnu engang havde kæmpet så heroisk. Det var netop den sympati, som Monrad i månedsvi havde ventet på, det gjaldt nu om at udnytte den til Danmarks fordel. I England var der i befolkningen en klar stemning for at komme Danmark til hjælp, men også her havde man politisk indre uro.

Igen blev der indkaldt til fredskonference 25. april 1864 i Downing Street 10. Til stede var foruden de stridende parter, alle de lande der efter Treårskrigen havde garanteret aftalen om helstaten Danmark og den danske arvefølge.

Konferencen blev endnu et eksempel på, at en lokal konflikt blev kastebold i stormagtspolitik. Forhandlingerne gik på Slesvig og Holstens fremtid, men handlede i virkeligheden om større anliggender:

Om den voksende jalousi mellem Preussen og Østrig.

Om Frankrigs forsøg på at vinde Preussens venskab, for derigennem at vinde fordele i Sydeuropa mod Østrig.

Om den indre politiske krise i England.

Om handelsvejen gennem Østersøen.

Den danske underlegenhed på slagmarken var stor, men på den diplomatiske slagmark var den *katastrofal* stor. Jurister, politikere og ministre alle var de uden erfaring i diplomatiets kunst, og manglede i uhyggelig grad indsigt i de storpolitiske europæisk forhold, som også for Danmark kunne være nøglen til at løse problemet. Lettere blev det ikke af, at konseilspræsident Monrad og Christian IX indbyrdes var særdeles uenige. Monrad holdt stædigt på, at vi skulle beholde *hele* Slesvig, og trak af den grund konferencen ud, det var et meget højt spil. Stadig var det hans overbevisning, at Danmark ville få hjælp udefra, og samtidig tillagde han den danske flådes belejring af de nordtyske havne en stor strategisk betydning, men belejringen fik overhovedet ingen betydning.

Fregatten Jylland og Fregatten Niels Juul, under kommando af kommandør Edouard Suenson, havde 9. maj 1864 vundet et slag ved Helgoland over Østrigs flåde, der forsøgte at bryde den danske blokade. Det var en sejr, der virkede opmuntrende på den meget trykkede stemning, der herskede i hele Danmark, men sejren fik ikke nogen virkelig betydning for krigens udfald.

Danmark stod på kølen.

På fredskonferencen i London blev der foreslået en deling af Slesvig efter de nationale linier Dannevirke-Slien, stort set også identisk med sproglinjen, og derfor bestemt den mest naturlige og allerbedste løsning. Men nej, Danmark afslog en deling af Slesvig, som man mente at have juridisk ret til. Men hvad er en juridisk ret værd, hvis folk der boede på stedet, ikke ønskede at komme under Danmark, men foretrak Tyskland?

Preussen foreslog en grænse på linjen Åbenrå Tønder, altså langt nordligere, men de lod under hånden forstå, at de godt kunne acceptere en sydligere linie. Det så altså ud til, at

Danmark i juni 1864 kunne have fået omtrent den grænse, vi først opnåede i 1920.

Men danskerne spillede endnu engang hasard, de danske udsendinge rapporterede til Monrad, at den engelske regering bestemt ville falde, hvis ikke konferencens resultat blev en fordel for Danmark. Dette vurderede Monrad derhen, at hvis den engelske regering faldt, ville den ny regering bringe England ind i krigen på Danmarks side, og dermed vende lykken.

Overraskende kom der et nyt forslag fra den engelske regering, nemlig at lade en voldgift fastlægge grænsen gennem Slesvig. Hvis dette forslag blev godtaget af Danmark, men afslået af de tyske magter ville England gå aktivt ind i krigen. Denne vending gjorde Monrad usikker, han turde ikke i det afgørende møde i statsrådet tage afgørelsen, men overlod denne til Christian IX. Kongen valgte at afslå voldgiftsforslaget, hvad der kan undre noget, skønt krigsminister C.E. Reich, der kort forinden havde afløst Lundbye, indtrængende advarede kongen mod konsekvensen, som ville være en genoptagelse af krigen.

Danmark havde stillet urealistiske krav, udover at være krigens taber havde de også gjort sig kostbare og umulige i stormagternes øjne.

Londonkonferencen blev hermed sprængt 25. juni 1864, og våbenhvilen ophørt. Danskerne måtte koncentrere sig om forsvaret af Fyn og Als, hvor der stod 12.000 mand. Preusserne var velforberejdede. Allerede 28. og 29. juni 1864 gik 30.000 tyske tropper med landgangsbåde over Als Sund og erobrede efter en kort kamp hele Als. Der faldt mange danskere i den korte og hårde kamp. Fra et brev kan man læse:

"Dybere synker solen, det gyldne lys skinner over bajonetter, sabler, pikkelhuer og utallige flag - ak ja - de tyske."

Igen beviste Danmark, at de var særdeles ukløgtige i krigsførelse. "Telefax," "mail," "SMS" eller hvad de ellers havde brugt som kommunikation, havde i hvert fald svigtet totalt.

Panserbåden Rolf Krake, der havde gjort en god indsats i krigen, lå i Als Sund. Dens fysiske overlegenhed overfor preussernes små landgangsfartøjer var total, den stoppede nemt de første forsøg på overgang med beskydning, men så fik kaptajnen den opfattelse, at kampene på land var ophørt, derfor trak han Rolf Krake ud af Als Sund.

Det har bestemt været en *meget - meget* forbavset preussisk hærfører, der hermed fik fuldstændig fri bane og kunne lade sine tropper forcere sundet og indtage Als næsten uden sværdslag. Selv om Rolf Krake nok kunne have forhindret overgangen til Als i denne situation, havde preussernes overmagt sikkert sejret på et senere tidspunkt, men skibet med det heroiske navn Rolf Krake fik for eftertiden en herostratisk berømmelse.

Grækeren Herostratos satte 356 fvt. ild til en af verdens syv vidundere Artemistemplet i Efesos i Lilleasien for at blive berømt. Heraf udtrykket herostratisk berømmelse, der betyder en lidet smigret berømmelse.

Tabet af Als tappede de menige soldater såvel som befalingsmændene for den sidste modstandskraft og moral, for nu var krigen tabt, men

stadig var der stemmer i København, der sagde "fortsæt nederlaget."

Der var dengang en verden til forskel mellem København og bondelandet Jylland, hvor der i Aarhus kun boede ca. 7.000 mennesker. I Ringkjøbing boede der tæt på 2.000.

Englands Palmerston overvandt sin ministerkrise, så derfra kom der ingen hjælp til Danmark. Men Monrad tumlede nu med planer om at få hjælp til mægling fra Napoleon III. Men det var for sent, Christian IX havde fået nok, han ville af med Monrad, og 8. juli 1864 meddelte kongen Monrad, at han ønskede et andet ministerium.

Forståeligt nok var det meget svært at finde en afløser, der turde overtage ansvaret for Danmark midt i den ulykkelige tid. Men det lykkedes, valget faldt på C.A. Bluhme, der også var med ved afslutningen af Treårskrigen. Allerede 11. juli 1864 var Bluhme klar med den nye regering. Preusserne fik samtidig at vide, at Danmark nu kun ønskede fred, og endog var villig til at lade sig optage i Det tyske Forbund. Våbenhvilen blev indgået 20. juli 1864.

Vi havde forsøgt at spise kirsebær med de store, men fået stenene i øjnene.

Den følgende fredsslutning blev underskrevet 30. okt. 1864 i Wien med hårde fredsbetingelser. Udtrykket: "*Spise kirsebær med de store*" stammer fra Christian II's elskerinde Dyveke, der døde efter at have spist forgiftede kirsebær. Ansvaret herfor kostede Torben Oxes livet.

Årene efter De Slesvigske Krige

Ved de overlevende soldaters hjemkomst blev nogle modtaget af veteraner fra Treårskrigen:

"Nå, I ku' nok it' klar' den!"

Depressionen blandt soldaterne var stor, enkelte gik hjem i laden og hængte sig. Angsten for tilbagekomsten til Sølvgades Kaserne i København var udtalt. De vidste godt, der ikke var blomster og jubelscener som efter Treårskrigen, men de frygtede at blive sjoflet til af den københavnske befolkning, der under hele denne krigs forløb ikke havde vist nogen som helst forståelse for de store militære vanskeligheder, men kun krævet sejr.

Men nu vågnede den militære taktik, om end noget sent, soldaterne blev sat af i Valby, her ventede de, til det blev mørkt. Med forbud mod trommer, horn, sang og anden støjende adfærd marcherede de ad bagvejen over voldene til Sølvgades Kaserne, hvor de blev lukket inde i nogle dage.

Kun én mand mødte op for at sige dem tak - nemlig Christian IX.

Sejrherrerne dikterede de forsmædelige hårde betingelser:

Fuldstændig afståelse af de tre hertugdømmer Slesvig, Holsten og Lauenburg.

Den nye grænse kom nu omtrent til at følge Kongeå. De dansksindede, der boede S for denne grænse, måtte bøje sig for afgørelser, der hverken byggede på historisk ret eller menneskelige ønsker. Embedsmænd og værnepligtige skulle aflægge ed på den preussiske forfatning, de der nægtede, blev afskediget uden pension, og det havde ikke mange råd til. Den preussiske værnepligt var tre år.

De danske slesvigere blev færre og færre, hen ved en tredjedel ca. 50.000 udvandrede i de kommende år nogle til Danmark, men flertallet til USA. En politisk protest, men samtidig en svækkelse af danskheden i Nordslesvig, for det var ikke de svage der rejste. Bismarck tog ikke nogen hensyn:

"De hanekyllinger man selv har opdrættet, kan man også selv dreje halsen om på."

Monrad talte stadig i kulissen for at gøre modstand, mens kongen talte om at abdicere. Året efter blev det biskop Monrad, der forlod det *"rådne"* danske folk, som han sagde og immigrerede til New Zealand, hvor han fældede træer. År senere tog han hjem og holdt et par foredrag på universitetet med titlen *"politiske drømmerier."*

Også Orla Lehmann, medforfatteren til Grundloven, lod sin røst høre, allerede en måned efter freden i Wien talte han i Middelfart, hvor han tog sig den dristige frihed at sige:

"Freden er kun indledningen til den Tredje Slesvigske Krig."

Det havde sortnet for danskernes øjne, det var svært at erkende nederlagets omfang, vi havde tabt og tabt langt mere end nødvendigt. Os med den stærkeste sømagt havde ikke kendt vores besøgelsestid, men i denne krig fik sømagten ingen indflydelse.

Det danske landkort var blevet reduceret:

1659 mistede vi Skåne, Halland, Blekinge og Bornholm

Bornholm fik vi dog tilbage i 1661

1814 mistede vi Norge

1864 mistede vi Slesvig, Holsten og Lauenburg

Tabet af det dansksindede Nordslesvig havde kostet 3.251 døde, 3.230 sårede og 7.041 tilfangetagne danske soldater, et stort offer for et romantisk ideal, der tillige var ufornuftigt. Denne sidste "1864 ofring" havde kostet Danmark ca. 1 mio. indbyggere, så der nu kun var 1.6 mio. indbyggere i Danmark mod 2.6 mio. tidligere, og arealet var indskrumpet fra 58.000 km² til 39.000 km².

Krigen havde kostet 60 mio. rigsbankdaler, hvad der svarer i nutidskroner til godt 1 mia. kr. Men set med økonomiske briller havde krigen været en fordel. Der havde nemlig været en stor dobbeltadministration i hertugdømmerne. Af den grund blev der fyret 704 embedsmænd. Ydermere fik Danmark ved fredsaftalen udbetalt den del af rigets gæld, der påhvilede hertugdømmerne. Danmark var nu blevet et velkonsolideret land med god gang i landbrugseksporten. Økonomien gik faktisk bedre N for grænsen end S for. Man havde endda den glæde, at flere bomuldsvæverier og tobaksfabrikker flyttede fra Holsten til Danmark.

Men skuffelsen, bitterheden, ydmygelsen og lammelsen grundet den tabte krig var noget ganske andet, det var følelser, der stak langt, langt dybere.

Dybbøl Mølle blev efter De Slesvigske Krige 1864 et fredet nationalt symbol. Det sted hvor Christian X, regering og rigsdag mødtes med sønderjyderne for at fejre genforeningen 11. juli. 1920.

Det allerværste var dog frygten for Bismarck og den stærke preussiske stormagt, ville den stoppe her eller måske tage hele Jylland eller endda sluge hele Danmark?

Man håbede, Frankrig ville dukke dem, inden de blev for farlige. Og helt ærligt lå der vel også et ønske om hævn. Bismarck derimod brillerede:

"Hvad vil danskerne dog med Slesvig - de har jo Tivoli."

Tivoli der åbnede i 1843. En vittighed tyskerne grinede meget af, men danskerne græd. En dårlig samvittighed havde danskerne. En samvittighed som Herman Bang på mesterlig vis skildrer i sin roman "Tine" udgivet i 1889 her tales om:

"Danmark, der blev amputeret til hofterne."

"Sårfeberen fra Dybbøl."

En feber der skulle vare helt frem til genforeningen i 1920.

Uniformerne skulle afleveres ved hjemsendelsen. Menig Christian Ludvigsen, Farum nåede dog først til fotografen i fuld militær pragt, men billedet røber, at højre ben er amputeret. Der var ingen godtgørelse til invalide soldater, men det reparerede man på ved at uddele bevillinger til lirekasser, der blev betragtet som en form for legal tiggeri. I de kommende år sås mange handicappede lirekassemand med erindringsmedaljer fra 1864, de blev et karakteristisk syn i bybilledet.

Generationer frem diskuteredes skyld og ansvar for den tabte krig, et ømt sår vi aldrig helt er kommet over et altid varmt debateme. Der er udgivet 3.300 bøger og afhandlinger om krigen. Nu må det så være 3.301 som en ubeskeden bemærkning. Hver sten, hver dumhed, hver tapper handling er blevet vendt og analyseret både med tyske og danske briller. En

efterrationalisering er dog altid en væsentlig lettere sag, fordi man har bagklogskaben med i bagagen.

Uanset militæriske og politiske spilfægterier var det en kendsgerning, at der i Slesvig, Holsten og Lauenburg, de tre hertugdømmer der kæmpedes om, var en befolkning på over 1 mio. Af dem var der "kun" 170.000, der talte og tænkte dansk, og de boede stort set alle i Nordslesvig. Altså over 800.000 ønskede at høre til Tyskland, de ville bestemt ikke have noget som helst med København at gøre. Derfor ville det bestemt ikke have været en lykke for Danmark, at besidde disse områder, der i Treårskrigen havde ofret så meget blod, for det de opfattede som deres nationale ret. Utilfredsheden ville fortsat have ulmet og på et senere tidspunkt på ny brudt i brand. Her ville den tidligere omtalte sproglinje have været en langt bedre løsning, som vi var tilbuddt ganske "gratis,"

hvis Danmark havde haft indsigt i den europæiske storpolitik, men det havde vi helt bestemt ikke.

Monrad troede fuldt og fast på, at den lille stat der med dødsforagt kæmpede sin sag, som en David mod en Goliat, og hvis ikke Goliat faldt, ville David påkalde sig andre nationers sympati og støtte. Bispem på Lolland-Falster og politikeren Monrad førte sine idealer ud i yderste konsekvens ved Dybbøl og Londonkonferencen, han satte vort lands eksistens på spil. Men vi skal heller ikke glemme, at folkestemningen, specielt fra København, bar ham frem til denne stejle holdning, at bære ofre for den nationale ære.

Mange havde begået alvorlige fejl. I nederlagets og bakspejlets lys var disse fejl endnu mere iøjnefaldende. Vi havde stået overfor en uovervindelig overmagt og en af historiens største statsmænd - krigsstrategen Bismarck.

Lidt skadefro var der også for rovdysene Østrig og Preussen, som havde skambidt vort monarki, kunne ikke enes, deres indbyrdes kiv blussede op, da byttet skulle deles. Bismarck skyede ingen midler, han ville være eneherker, og på få uger med sidste slag 3. juli 1866 slog han sine tidligere allierede Østrig, der i denne sidste fase måtte nøjes med duften af byttet. Bismarck tog det hele - Slesvig, Holsten og Lauenburg.

I fredstraktaten, der blev underskrevet i Prag 23. aug. 1866 mellem Østrig og Preussen, dukkede der et lille håb op. Den franske kejser Napoleon III, der var mægler i forhandlingerne, fik i traktaten indføjet under paragraf 5:

"De nordligste distrikter af Slesvig skal afstås til Danmark, hvis de ved en folkeafstemning ønsker at forenes med Danmark."

Ved det efterfølgende tyske valg i 1867 havde de dansksindede slesvigere den fornøjelse at vinde to af de fire slesvigske mandater. Disse to fremførte deres krav i Berlin med henvisning til fredstraktatens ordlyd om tilhørsforholdet til Danmark, det blev pure afvist af Bismarck, der ignorerede aftalen og senere i 1879 sammen med Østrig ophævede den. Paragraffen blev dog for de dansksindede slesvigere en ledestjerne i deres arbejde årene frem.

Men der skulle en verdenskrig til, før Nordslesvig fik ret til den afstemning, de var blevet lovet i Wien 30. okt. 1864. Det var nemlig sejrherrene i Første Verdenskrig, hvor Tyskland tabte, der gav Nordslesvig dette tilbud, som de med tak tog imod. På valgplakaterne skrev tyskerne:

"Vi vil være tyskere, som vore fædre var det."

De danske valgplakater havde mere præg af hævn og uforsonlighed:

"Nu holder Danmark på sine børn farvel for evigt du tyske ørn."

Nordslesvig stemte sig hjem til Danmark 10. feb. 1920. Men det var kun et meget beskeden stemmeflertal der stemte for genforeningen. Og dog var der glæde i det lille land, alle var rørte, dankheden havde sejret. Men

Nordslesvig lød for tysk, så vi omdøbte landet til Sønderjylland.
En disposition jeg er helt enig i.

Skæringsdatoen i 1920 var 15. juni - Valdemarsdagen. Christian X underskrev 9. juli traktaten, der garanterede, at Tyskland skulle acceptere en dansk politisk forening S for grænsen, ligesom Danmark skulle acceptere en tysk politisk forening N for grænsen.

Den 10. juli 1920 tog Kong Christian X sit historiske ridt over grænsen. Et billede der stadig står som symbolet på genforeningen. Her tog han den otteårige Johanne Herlak (1912-99) præstedatter fra Aastrup ved Haderslev, op på sin hvide hest. Der gik rygter om, at hesten ikke var ægte hvid, men kun pudret hvid, men den var hvid og for øvrigt købt i Paris. Kongehus, regering og rigsdag mødtes med sønderjyderne på Dybbøl Banke til en bevæget genforeningsfest 11. juli 1920.

Den 18. april er i Danmark siden 1921 blevet mindet som Dybbøldagen. En velgørenhedsdag hvor der sælges Dybbølmærker til fordel for danskheden i Sønderjylland og Sydslesvig. Mærkernes motiv er Dybbøl Mølle.

Tyskerne byggede et 22 meter højt sejrsmonument på Dybbøl Banke der blev afsløret 30. sep. 1872. Sejrsmonumentet blev bortsprængt efter Tysklands nederlag i 1945.

Frede Lauritzen

Litteraturfortegnelse:

Ole Feldbæk:

"Dansk identitetshistorie"

bind 3 Folkets Danmark 1848-1940. København 1992

Johs. Hoffmeyer og Kamma Struve:

"Gads historie for gymnasier 1648-1890 bind 3"

3. reviderede udgave København 1979

Erik Kjersgaard og Johan Hvidtfeldt:

"Danmark historiske Billedbog bind 3 og 4 fra 1750-1920"

Hillerød 1971 (1-5)

Erik Kjersgaard:

"Fogtdals Illustreret Tidende"

Billeder af danskerens liv 1849-1993. København 1992

Torben W. Langer:

"Lademann"

Tønder 1987.

Palle Lauring:

"Danmarkshistorie"

3. oplag København 1971

Olaf Olsen og Kristian Hvidt:

"Det folkelige gennembrud og dets mænd bind 2 1850-1900"

København 1990

Benito Scocozza og Grethe Jensen:

"Danmarks Historiens Hvem, Hvad og Hvornår"

1. oplag Brepols, Belgien 1994

Poul G. Ørberg:

"Jeg så det ske, øjenvidneskildringer fra danmarkshistorien"

2. oplag København

Tidligere udgivelser:

- 1980 Andorra
 1987 Arnold - novelle
 1990 Thailand på godt og ondt
 1991 Sydamerika Chile - Brasilien
 1992 "Jambo" Kenya - du forunderlige land
 1993 Barnløshed - adoption
 1994 En lille bid af tilskudssamfundet: "Jeg løfter røret"
 1994 Mine Tidsbilleder. Kronologiske leksika. *Ajourføres løbende*
 1994 Leksikassen. Ord jeg er ramlet i uden til fulde at forstå *Ajourføres løbende*
 1994 Søren Aabye Kierkegaard - hvordan var han egentlig? *Revideret 2007 og 2013*
 1995 De Slesvigske Krige
 1995 Østeuropa i forandring
 1995 Colombia - smuk og mangfoldig
 1996 Hærvejens historie - i cykelhøjde
 1996 Øretæver i tilværelsen
 1996 Æseløre - litteraturanmeldelser *Ajourføres løbende*
 1997 En dag i 1997
 1997 Budapest & Ungarn - i efterårsdragt
 1997 Lolland-Falster & Møn - i cykelhøjde
 1997 Ego - det bevidste jeg
 1997 En lille stump af det mægtige Kina
 1998 Storebælt - i cykelhøjde
 1999 Skt. Petersborg - paladsernes by bygget på sumpen
 1999 Sjælland Stevns - Masnedø - Asnæs - i cykelhøjde
 1999 Et eventyr om julenissens morgensvømmetur
 2000 Madeira - en blomstrende ø
 2000 Rom - Den evige Stad
 2001 En lille stump af Himalaya - verdens tag
 2001 Samos - en ferieø for alle
 2001 Samsø - i cykelhøjde
 2002 Limfjorden Ø - i cykelhøjde
 2002 Vest Stadil Fjord - i cykelhøjde
 2002 Wien - musikkens by
 2002 Mozart - hvordan var han egentlig?
 2002 Egypten - Nilens gave
 2003 Steen Steensen Blicher - hvordan var han egentlig? *Revideret 2010*
 2003 Vietnam - Østens smukke, venlige land i forandring
 2003 Limfjorden V - i cykelhøjde
 2003 Ragna Tang - en legende
 2004 Grænselandet - i cykelhøjde
 2005 H.C. Andersen - hvordan var han egentlig?
 2005 Mexicos - Store Riger
 2005 Sjælland N - i cykelhøjde
 2005 Paris - byernes by
 2006 IKA MARKED - gennem 27 år

- 2006 Skal vi hejse Dannebrog, eller skal vi brænde det?
 2006 Hven – i cykelhøjde
 2006 Sydfyn og Det Fynske Øhav - i cykelhøjde
 2006 Bulgarien – et smukt og alsidigt land
 2006 Sydafrika – en regnbuenation
 2007 Kaj Munk - hvordan var han egentlig? *Revideret 2012*
 2007 Vendsyssel - i cykelhøjde
 2007 N.F.S. Grundtvig - hvordan var han egentlig?
 2007 Cornwall – den sydvestlige del af England
 2008 Læsø ”Kattegats Perle” – i cykelhøjde
 2008 Ti Radioforedrag - fra The Big Bang til år 1380
 2009 Ti Radioforedrag - fra år 1380 til år 1682
 2009 Chile – det lange land i ly af Andesbjergene Peru – inkaernes land
 2009 Lissabon – en smuk og alsidig by
 2010 Bornholm – i cykelhøjde
 2010 Canada - på tværs. Fra Newfoundland til Vancouver
 2010 Julemærkets historie
 2011 Hvidsten - gruppen
 2011 Mariager Fjord og omegn - i cykelhøjde
 2011 Tyrkiet - med fødderne i to kontinenter
 2011 En lille julemus på spil
 2012 Fregatten Jylland
 2012 Kreta - Grækenlands største ø
 2012 Ringkjøbing Fjord og omegn - i cykelhøjde
 2013 Ringkjøbing By - i gåhøjde *På vej*
 2013 Ecuador og Galapagos - riget på ækvator
 2013 Holland - næsten i forårsdragt

Frede Lauritsen - Herningvej 7B ^{1.4.} 6950 Ringkjøbing
Tf: 97 32 15 32 - 23 31 12 43
Mail: fredelau@webspeed.dk
Hjemmeside: www.h-f-lauritsen.dk